

Joanna Duda

Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie

DZIAŁALNOŚĆ INWESTYCYJNA POLSKIEGO SEKTORA MŚP PO PRZYSTĄPIENIU DO UNII EUROPEJSKIEJ*

1. Wstęp

Przedsiębiorstwa z sektora MŚP generują ok. 45% nakładów inwestycyjnych wszystkich przedsiębiorstw w Polsce. W roku 2005 najczęściej inwestowały przedsiębiorstwa średnie, udział firm mikro w nakładach inwestycyjnych wyniósł 13%, a małych 10% wszystkich inwestycji.

Najwięcej sektor małych i średnich przedsiębiorstw zainwestował w województwie pomorskim – 54% całych nakładów inwestycyjnych w tym województwie. Najmniej zainwestowały przedsiębiorstwa z omawianego sektora w województwie dolnośląskim (37%).

Przedsiębiorstwa mikro najczęściej zainwestowały w województwie świętokrzyskim, wartość inwestycji dokonanych przez te przedsiębiorstwa stanowiła jedną czwartą całości nakładów inwestycyjnych w tym województwie. Najmniej (10%) zainwestowały przedsiębiorstwa mikro w województwie dolnośląskim. Z kolei firmy małe najczęściej zainwestowały w Wielkopolsce i na Podlasiu, gdzie średnia wartość inwestycji dla tych przedsiębiorstw wyniosła 14% nakładów inwestycyjnych w tych regionach. Z kolei przedsiębiorstwa średnie najczęściej zainwestowały w województwach pomorskim i warmińsko-mazurskim (27%), a najmniej te przedsiębiorstwa zainwestowały w województwie świętokrzyskim [*Raport o stanie małych i średnich...* 2006, s. 31] Dokładne dane przedstawiono w tab. 1.

* Praca finansowana z badań własnych 10/10.200.151.

Tabela 1. Nakłady inwestycyjne MŚP według województw

Województwo	Nakłady inwestycyjne przedsiębiorstw w [%]			
	mikro	małych	średnich	ogółem
Pomorskie	14	13	27	54
Warmińsko-mazurskie	13	12	27	52
Świętokrzyskie	25	9	17	51
Wielkopolskie	14	14	22	50
Kujawsko-pomorskie	8	11	30	49
Podkarpackie	18	11	19	48
Opolskie	13	10	25	48
Łódzkie	15	9	23	47
Lubelskie	13	12	21	46
Lubuskie	11	13	22	46
Podlaskie	11	14	20	45
Mazowieckie	12	9	24	45
Zachodniopomorskie	17	7	20	44
Małopolskie	13	9	21	43
Śląskie	11	10	21	42
Dolnośląskie	10	9	18	37

Źródło: [Raport o stanie małych i średnich... 2006, s. 35].

Jak wynika z tab. 1, występuje duże zróżnicowanie poniesionych nakładów inwestycyjnych między MŚP w poszczególnych regionach Polski.

Wciąż jednak duża część przedsiębiorstw z omawianego sektora nie podejmuje żadnych inwestycji. Powszechnie wiadomo, że jedną z przyczyn jest ograniczony dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania. Dlatego też w niniejszym artykule autorka przeprowadziła analizę źródeł finansowania działalności inwestycyjnej przedsiębiorstw z sektora MŚP w całym okresie transformacji z gospodarki centralnie planowanej na gospodarkę rynkową. Celem tego artykułu jest również ukazanie zmian w działalności inwestycyjnej przedsiębiorstw z sektora MŚP po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej (UE).

2. Inwestycje w polskim sektorze MŚP w latach 2004-2005

W 2005 r. inwestycje rozpoczęło 22,5% małych i średnich przedsiębiorstw (w 2004 r. było ich 24,6%). Jednocześnie o 8,5% więcej firm kontynuowało inwestycje rozpoczęte w latach poprzednich. W efekcie odsetek firm, które nie podjęły żadnych inwestycji, spadł z 51% w 2004 r. do 42,7% w roku 2005 [Raport o stanie małych i średnich... 2006].

W latach 2004-2005 przedsiębiorstwa z sektora MŚP inwestowały w informatyzację firm, rozwój sieci sprzedaży, poprawę jakości oferowanych usług, zakup nowoczesnych maszyn i urządzeń produkcyjnych. Przedsiębiorcy kupowali również

grunty, szkolili pracowników, modernizowali infrastrukturę biurową oraz inwestowali w celu zmniejszenia kosztów prowadzenia działalności. Czynnikiem motywującym do podjęcia wymienionych inwestycji była przede wszystkim chęć podołania wzmożonej konkurencji na rynku unijnym. Wyniki badań przedstawiono w tab. 2.

Tabela 2. Rodzaje inwestycji w sektorze MŚP w latach 2004-2005

Rodzaj inwestycji	Odsetek firm	
	2004	2005
Zakup maszyn i urządzeń ze względu na nowa technologie	-	32,0
Wprowadzenie nowych produktów i usług	-	30,1
Zakup maszyn i urządzeń o podobnych parametrach w celu zwiększenia produkcji	44	28,1
Wymiana starych maszyn na nowe o parametrach i wydajności podobnych do dotychczasowych	-	27,9
Modernizacja środków transportu	8,1	27,9
Poprawa jakości oferowanych dóbr/usług	13,9	25,9
Budowa /zakup budynków	-	22,4
Rozwój sieci sprzedaży	4,3	21,2
Informatyzacja firm	7,6	20,5
Modernizacja infrastruktury biurowej	3,0	14,9
Szkolenie pracowników	0,9	11,1
Zmniejszenie kosztów prowadzenia działalności	4,3	10,2
Zakup gruntów	-	9,1
Badania i rozwój	0,0	3,7
Modernizacja systemu zarządzania	0,1	2,3
Działania na rzecz ochrony środowiska	0,0	1,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań [*Konkurencyjność sektora MŚP... 2005; Monitoring kondycji sektora MŚP... 2006*].

Jak przedstawiono w tab. 2, większą część inwestycji, zarówno w roku 2004, jak i w roku 2005, w analizowanym sektorze stanowiły inwestycje w zakup maszyn i urządzeń o charakterze produkcyjnym. Podkreślić należy, że w 2005 r. 75% stanowiły inwestycje o szeroko rozumianym charakterze innowacyjnym. Za inwestycje o charakterze innowacyjnym, zgodnie z definicją podaną przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości, uważa się inwestycję związaną z przygotowaniem i uruchomieniem wytwarzania nowych i udoskonalania już istniejących materiałów, wyrobów, urządzeń, usług, procesów lub metod przeznaczonych do wprowadzania na rynek albo do innego wykorzystania z praktyce [www.parp.gov.pl]. Ponadto w 2005 r. przedsiębiorcy zaczęli inwestować w badania i rozwój (3,7%), podczas gdy rok wcześniej tego typu inwestycji nie podejmowano. Jak wynika z przedstawionych badań, nakłady na badania i rozwój nie są, ale i nie muszą być, głównym kierunkiem inwestycji w sektorze MŚP, choćby ze względu na małą skalę produkcji i duże koszty prowadzenia takich badań. Jednak zaprezentowane wyniki wskazują, że polscy

przedsiębiorcy, choć na razie niewielki ich odsetek, rozumieją potrzebę takich inwestycji w celu podniesienia poziomu konkurencyjności swoich przedsiębiorstw.

Porównując lata 2004 i 2005, można zauważyć pewne zmiany. Znacznie więcej firm inwestowało w modernizację maszyn produkcyjnych, środków transportu, poprawę jakości oferowanych produktów i usług. Prawie o 13% więcej firm zainwestowało w informatyzację swoich przedsiębiorstw, co wydaje się być pozytywnym zjawiskiem, gdyż jak podaje PARP, w 2004 r. ponad 50% przedsiębiorstw z sektora MŚP nie miało dostępu do Internetu [www.parp.gov.pl]. Małe i średnie przedsiębiorstwa zmieniły również swoje podejście do inwestycji w badania i rozwój oraz do inwestycji w nowe produkty, co powinno pozytywnie wpłynąć na ich potencjał konkurencyjny. Przedsiębiorcy zaczęli również zwiększać nakłady na ochronę środowiska, co może być także istotnym elementem budowania pozycji konkurencyjnej na rynku UE. Wyniki badań przedstawiono w tab. 3.

Tabela 3. Rodzaje inwestycji w sektorze MŚP w 2005 r.

Wyszczególnienie	Rok	Znaczny wzrost (w %)	Wzrost (w %)	Bez zmian (w %)	Znaczny spadek (w %)
Nakłady na ochronę środowiska	2005	8,2	28,5	0,8	71,2
	2004	5,1	22,1	0,2	72,4
Wprowadzanie nowych produktów na rynek	2005	32,0	36,2	1,4	30,4
	2004	28,8	30,4	0,9	39,9
Inwestycje w B+R	2005	11,4	30,7	2,6	54,7
	2004	9,6	25,7	2,5	62,2

Źródło: opracowanie na podstawie [Monitoring kondycji sektora MŚP... 2006].

Tabela 4. Przyczyny barku inwestycji w polskim sektorze MŚP w latach 2004-2005

Wyszczególnienie	Odsetek przedsiębiorstw	
	2004	2005
Oczekiwanie na poprawę koniunktury gospodarczej	18,3	42,3
Niewykorzystane zasoby techniczne	33,5	39,2
Zbyt duża niestabilność warunków gospodarowania	-	37,3
Brak popytu na polskim rynku	18,3	29,0
Brak popytu na rynkach zagranicznych	1,3	-
Oczekiwanie na dostęp do funduszy unijnych	2,4	13,9
Brak dostępu do kapitału na inwestycje	8,1	12,1
Brak strategii rozwoju	6,5	10,2
Zbyt wysokie ryzyko polityczne	4,0	10,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań [Konkurencyjność sektora MŚP... 2005; Monitoring kondycji sektora MŚP... 2006].

Interesujące wydaje się być to, że coraz mniejszy odsetek przedsiębiorstw deklaruje, iż nie są zainteresowane inwestycjami w nowe produkty oraz ochronę środowiska.

ska. Wyniki zaprezentowanych badań wskazują na coraz większe zrozumienie potrzeby innowacji zarówno technologicznych, jak i produktowych.

Jednak duży odsetek małych i średnich przedsiębiorstw (42,7%) w 2005 i 51% w 2004 r. nie podjął żadnych inwestycji, podając za główną tego przyczynę słabą koniunkturę rynku, dużą niestabilność warunków gospodarowania rozumianą jako często zmieniające się przepisy, brak popytu na polskim rynku oraz brak dostępu do kapitału na inwestycje. Wyniki badań przedstawiono w tab. 4.

Porównując zaprezentowane w tab. 4 wyniki badań, można zauważyć, że prawie żadne bariery wymienione przez przedsiębiorców w 2004 r., z wyjątkiem braku popytu na rynkach zagranicznych, nie zmniejszyły się ani nie zostały zlikwidowane w roku 2005. Dodatkowo w 2005 r. ponad 37% ankietowanych przedsiębiorców uznało, że nie podjęli żadnych inwestycji ze względu na niestabilne warunki gospodarowania.

Postrzeganie przez przedsiębiorców z sektora MŚP braku dobrej koniunktury oraz popytu jako barier inwestycji często jest również wynikiem braku umiejętności tworzenia okazji, szukania nowych rynków zbytu oraz poszukiwania nowych kanałów dystrybucji. Są to zatem bariery wewnętrzne wynikające z braku wiedzy.

3. Źródła finansowania inwestycji polskiego sektora MŚP w okresie transformacji gospodarczej

Jedną z głównych barier ograniczających możliwości inwestycyjne przedsiębiorstw z sektora MŚP jest utrudniony dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania.

W latach 1991-2004 głównym źródłem finansowania inwestycji w polskim sektorze MŚP był kapitał własny wspierany kredytem bankowym i leasingiem.

Tabela 5. Odsetek przedsiębiorstw korzystających z poszczególnych źródeł finansowania inwestycji w latach 1991-2004

Wyszczególnienie	Odsetek przedsiębiorstw			
	1991-1995	1995-1997	1999-2000	2004
Kapitał własny	38,7	74	76	86,0
Kredyt bankowy	55,8	17	38	14,2
Leasing	-	3	24	12,6
Fundusze unijne	-	-	-	4,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Bittnerowa 1999, s. 70; Matusiak, Stawasz 1998, s. 87; Duda 2001; *Konkurencyjność sektora MŚP...* 2005].

Na początku lat dziewięćdziesiątych kredyty bankowe były bardziej dostępne dla przedsiębiorstw z analizowanego sektora [Bittnerowa 1999, s. 70]. Z kredytów bankowych w tym okresie korzystała połowa ankietowanych przedsiębiorców. Począwszy jednak od 1996 r., można zauważyć wyraźne zmiany. Liczba przedsiębiorstw

korzystających z kredytów bankowych zaczęła wykazywać wyraźną tendencję spadkową, przy jednoczesnym wzroście liczby firm finansujących przedsięwzięcia inwestycyjne kapitałem własnym i leasingiem. Wyniki badań przedstawiono w tab. 5.

Jak wynika z tab. 5, w latach 1991-2004 głównym źródłem finansowania inwestycji w sektorze MŚP był kapitał własny. W całym analizowanym okresie korzystano tylko z trzech źródeł: kapitału własnego, kredytów bankowych i leasingu. W 2004 r. ok. 4,5% przedsiębiorców skorzystało również z funduszy unijnych.

W roku 2005 nadal utrzymywało się zjawisko niskiego poziomu korzystania z finansowania zewnętrznego. 30,8% respondentów deklarowało wzrost inwestycji w majątek trwały, a z kapitału obcego korzystało tylko 12,8% ankietowanych firm. Wyniki badań przedstawiono w tab. 6.

Tabela 6. Zmiany w działalności małych i średnich firm w latach 2004-2005

Wyszczególnienie	Rok	Znaczny wzrost (w %)	Wzrost (w %)	Bez zmian (w %)	Znaczny spadek (w %)
Zadłużenie	2005	12,8	45,7	8,4	32,0
	2004	11,1	36,1	8,5	44,3
Inwestycje w majątek trwały	2005	30,8	45,7	3,6	21,6
	2004	29,3	36,9	4,4	29,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań [Monitoring kondycji sektora MŚP... 2006].

Niski poziom wykorzystywania kapitałów obcych potwierdzają również wyniki badań zamieszczone w tab. 7. Zobowiązania powyżej 50% aktywów ogółem miało w badanym okresie tylko kilka procent ankietowanych przedsiębiorstw.

Tabela 7. Poziom zadłużenia przedsiębiorstw z sektora MŚP

Wyszczególnienie	Odsetek firm (w %)	
	2004	2005
Zobowiązania > niż 50% aktywów ogółem	4,7	3,6
Zobowiązania < niż 50% aktywów ogółem	79,2	86,5
Brak zadłużenia	11,9	2,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań [Monitoring kondycji sektora MŚP... 2006].

W roku 2005 nie zaszły istotne zmiany w strategii finansowania małych i średnich przedsiębiorstw. Nadal głównym źródłem finansowania inwestycji był kapitał własny, co nie sprzyjało zwiększaniu potencjału konkurencyjnego tych przedsiębiorstw. Z tego względu ograniczone są ich możliwości rozwoju, zmiany struktury asortymentowej, zmiany kanałów dystrybucji, poprawy jakości obsługi klientów, a także poprawy jakości oferowanych produktów i usług.

Luکی tej nie wypełnią również środki z programów pomocowych Unii Europejskiej, gdyż do końca 2006 r. zaplanowane jest do wykorzystania przez analizowany

sektor przedsiębiorstw 1,7 mld euro, co stanowi zaledwie 7,6% inwestycji całego sektora. Do tej pory wykorzystanie tego źródła było niewielkie, w roku 2005 z omawianych funduszy korzystało niecałe 3% respondentów [*Monitoring kondycji sektora MŚP...* 2006].

4. Wnioski

W 2005 r. o 2% mniej przedsiębiorstw z sektora MŚP podjęło działania inwestycyjne niż w roku 2004, ale jednocześnie o 8,5% więcej kontynuowało inwestycje podjęte w latach poprzednich. W efekcie odsetek przedsiębiorstw, które nie podjęły żadnych inwestycji, zmniejszył się o 8,3%. Większość inwestycji w analizowanym sektorze dotyczyła zakupu maszyn i urządzeń produkcyjnych. Pozytywne wydaje się to, że wymieniano maszyny ze względu na nową technologię lub w celu zwiększenia mocy produkcyjnych. Przedsiębiorcy po przystąpieniu Polski do rynku unijnego zaczęli inwestować w badania i rozwój, ochronę środowiska oraz podejmowali działania inwestycyjne związane z wprowadzaniem nowych produktów na rynek.

Jednak pomimo pozytywnych zmian duży odsetek przedsiębiorstw (42,7%) nie podjął żadnych inwestycji. Porównując przyczyny braku inwestycji, podane przez przedsiębiorców w 2004 i 2005 r., należy stwierdzić, że prawie żadne bariery nie zostały zmniejszone ani zlikwidowane. Jako główne przyczyny braku inwestycji przedsiębiorcy podali złą koniunkturę gospodarczą, często zmieniające się przepisy, brak popytu na rynku polskim i zagranicznym oraz słaby dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania.

Z przeprowadzonej w powyższym artykule analizy źródeł finansowania polskiego sektora MŚP w latach 1991-2005 wynika, że głównym źródłem finansowania inwestycji był kapitał własny wspierany kredytem bankowym i leasingiem. Na początku lat dziewięćdziesiątych kredyty bankowe były bardziej dostępne dla małych i średnich przedsiębiorców i korzystała z nich połowa respondentów. Począwszy jednak od roku 1996, nastąpiła wyraźna tendencja spadkowa i w roku 2005 z analizowanego źródła korzystało tylko 15% ankietowanych przedsiębiorstw. Jednocześnie wzrosła liczba firm korzystających ze środków własnych (86%).

W analizowanym okresie wahaniom ulegała również liczba firm korzystających z leasingu. Na początku lat dziewięćdziesiątych z tego źródła korzystało ok. 14% respondentów, w latach 1998-2001 działania inwestycyjne finansowało leasingiem ponad 24% przedsiębiorców, a w roku 2005 liczba przedsiębiorstw korzystających z analizowanego źródła spadła do 12%.

Mimo że w ostatnim czasie przybywa eksporterów, przedsiębiorcy zaczynają inwestować w B+R oraz ochronę środowiska, to jednak nadal mają oni trudności z pozyskaniem kapitału obcego, a głównym czynnikiem decydującym o konkurencyjności polskiego sektora MŚP na jednolitym rynku unijnym jest cena. Wzrostowi znaczenia ceny jako czynnika kształtującego pozycję konkurencyjną polskich ma-

łych i średnich przedsiębiorstw na rynku unijnym, towarzyszy spadek takich czynników, jak: jakość produktów czy usług oraz nowatorski charakter produktów i usług. Jedynym czynnikiem, poza ceną, którego znaczenie wzrosło w stosunku do 2004 r., jest lokalizacja firmy. Małe i średnie przedsiębiorstwa odczuwają zapewne coraz bardziej koszty transportu, związane ze wzrostem cen ropy naftowej, koszty dostępu do informacji, a przede wszystkim brak infrastruktury, rozumianej nie tylko jako brak dróg, ale również dostępu do Internetu.

Literatura

- ASM – Centrum Badań i Analiz Rynku, *Monitoring Małych i średnich Przedsiębiorstw Prywatnych*, 2001.
- Bittnerowa E., *Zmiana uwarunkowań rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw przemysłowych w Wielkopolsce*, AE, Poznań 1999.
- Duda J., *Perspektywy poprawy konkurencyjności przedsiębiorstw polskich w świetle przeprowadzonych badań ankietowych*, Wyd. Uniwersytetu Szczecińskiego, Kołobrzeg 2001.
- Konkurencyjność sektora MŚP*, PKPP Lewiatan, 2005.
- Matusiak K.B., Stawasz E., *Przedsiębiorczość i transfer technologii, polska perspektywa*, Agencja Techniki i Technologii, Łódź-Żyrardów 1998.
- Monitoring kondycji sektora MŚP*, PKPP Lewiatan, Warszawa 2006
- Raport o stanie małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2004-2005*, PARP, Warszawa 2006.
- Raport z badania warunków dla funkcjonowania firm z sektora MŚP*, Krajowa Izba Gospodarcza, Warszawa, 2006.
- Sosnowska A., Łobejko S., Kłopotek A., *Zarządzanie firmą innowacyjną*, Difin, Warszawa 2000.
- www.parp.gov.pl.

INVESTMENT ACTIVITY OF THE POLISH SME SECTOR AFTER THE ACCESSION TO THE EUROPEAN UNION

Summary

Even though the Polish SME sector has been encountered a lot of barriers limiting its access to outer financing sources, some positive changes could be observed after Poland's accession to the European Union. Most of investment decisions which were made had an innovative character, what should have a positive influence on the competitiveness of the firms on the European market. However, a lot of SME firms didn't make any investment decisions. In this paper, the investment activity of the Polish SME sectors between 2004 and 2005 has been described on the basis of empirical research results.